

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Никола Иванов Аврейски,
член на Научното жури за защита на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Научна област: 2. Хуманитарни науки.

Професионално направление: 2.2. История и археология.

Място на разработване на дисертацията: Институт за исторически изследвания при БАН, Секция “История на света и международните отношения в ново и най-ново време”.

Заглавие на дисертационния труд: “Външната политика на Кралство Швеция: приемственост и трансформация в рамките на европейския интеграционен модел”.

Име на докторанта: Катина Димитрова Йонева.

1. Обща характеристика на дисертационния труд: Докторант Йонева се е насочила към една практически неизследвана у нас и твърде съществена в научно отношение тема. Наред с безспорната ѝ научна актуалност, темата крие сериозен потенциал за осъществяване на социалната функция на историческата наука. Макар да се е съхранила като относително малка държава, Швеция има зад гърба си славно минало, изковала е с времето свои уникални и впечатляващи традиции в областта на външната политика и продължава успешно да осъществява ясно отличимо въздействие върху средата за сигурност не само в Северния регион и в Европа, но и в глобален мащаб. Разкриването и задълбоченото осмисляне на външнополитическото наследство и характерните особености на шведската външна политика е от голяма полза не само за западноевропейските страни, но и за новите европейски демокracии, включително за Република България.

Онова, което бие на очи от пръв поглед, е необичайно големият обем на дисертационното изследване (391 нестандартни страници, равняващи се на над 500 стандартни). Внимателното запознаване с текста разсейва подозрението дали не става дума за понякога среяната “детска болест” на учения – то разкрива други, водещи докторанта, резонни мотиви: липсата на български изследвания за Кралство Швеция налага един панорамен, но аналитичен поглед върху многовековното му минало; формирането и утвърждаването на традициите му в областта на външната политика е неотделимо от органично свързания Европейски Север, което предполага и неговото задълбочено интерпретиране; думата си е казал и подчертано изявеният стремеж на автора към перфекционизъм.

Дисертационният труд е основан на впечатляваща изворова и литературна основа, над 90 процента от която е на латиница: обработени и творчески ползвани са 53 документални източника и 59 сайта от глобалната мрежа; консултиирани са 275 монографии и книги, 75 студии и статии и 30 електронни публикации. А последният индекс на цитиранията, позоваванията и бележките под линия носи номер 819. Казано накратко, изследването се отличава със своята богата документална обоснованост.

В структурно отношение дисертационният труд е умно изграден и организиран в увод, изложение от три глави с обособени параграфи и точки в тях, и заключение. Възприетата структура е приемлива и логична, като дава на докторанта възможността да разгърне последователно своята аргументация. В изложението са вградени много таблици, диаграми, схеми и карти, онагледяващи неговите характерни елементи. Специално отбелязване заслужава високата писмена култура на докторанта, предложил едно увлекательно и интелигентно поднесено историческо повествование.

Авторефератът на дисертацията коректно отразява обекта и предмета, целта и задачите, структурата и получените основни резултати на дисертационния труд, както и внесените за защита изследователски тези.

Дисертантът е реализирал четири научни публикации (три от които на английски език), свързани с темата на дисертацията, които имат иновативен характер.

2. Научни приноси: От гледна точка на собствената ми творческа лаборатория научните приноси на дисертационния продукт могат да бъдат идентифицирани най-общо по следния начин:

Първо. По много убедителен начин е разкрита солидната вътрешна основа, която позволява на Кралство Швеция да води активна и ефективна външна политика: успешно развиваща се икономика; стабилна политическа среда; перфектна инфраструктура; образована работна сила; специално отношение към съхраняване на околната среда и към осъществяване на концепцията за устойчиво развитие; формиране и утвърждаване на шведския социален модел, "обсъждан с интерес и възхищение в целия останал свят" (с. 350), който я изявява като последователен защитник на социалната справедливост по всички кътчета на планетата.

Второ. Докторантът е вникнал много задълбочено в движението на идеите за международната политика на Швеция в многовековното й развитие, за да проследи постепенното формиране на нейния уникален външнополитически модел. Показано е как след неуспешните опити за превръщане във Велика сила и в колониална империя, Швеция се затваря в собствените си национални граници, като успява да изработи "един уникален не само в континентален, но и в глобален план външнополитически модел, балансирайки успешно между своята национална самобитност, регионална принадлежност и европейска обвързаност" (с. 367).

Трето. Външнополитическият курс на Швеция е щателно анализиран във възможно най-широкия контекст, разположен логично в три концентрични кръга. Към вътрешния кръг са отнесени Скандинавието, Северът, Балтийският регион, Балтоскандия и Арктика. В средния кръг е включена Европа като цивилизационна общност, първоначално ограничена в западните предели на континента, а впоследствие – разширена до цялото му географско пространство. Във външния кръг е ситуиран останалият свят, където Швеция разпознава и преследва свои външнополитически интереси.

Четвърто. Синтезирайки резултатите от своето изследване на по-високо теоретично равнище, докторант Йонева е откроila характерните особености и традиционните приоритети на шведската външна политика към средата на XX в., когато скандинавската страна е изправена пред конкурентни опции за включване в европейското политическо пространство. Акцентирано е върху постепенния и труден преход от включване в конфликти, предполагащо търсене на съюзници, но създаващо врагове, към неутрална и медиаторска външна политика, разкриваща възможности за извлечане на дивиденти без реални военни действия. На тази основа е проследено проникването в шведската политическа мисъл на убеждението в ползата на изолационизма и неговото утвърждаване в политиката на неутралитет, провеждана последователно след Наполеоновите войни (1815 г.) и отстояна дори в тежките години на двете световни войни и на Студената война. Показано е как опазването на страната от военни конфликти способства за изграждането на пиятет към международното право, към силна подкрепа на световната мироопазваща организация ООН и към търсене на дипломатически решения на международните проблеми. Подчертано е, че активният неутралитет дава възможност на Швеция да се изявява като медиатор в международните отношения и да проявява изключителна активност на международното поле като "хуманитарна велика сила" (с. 317) в областта на

борбата с глада, защитата на човешките права, на демократично управление и на равноправието на половете. Обърнато е внимание на стария и жилав шведски външнополитически дискурс срещу Русия, трасирал пътя на източната политика на Стокхолм до наши дни. Не е подмината без внимание традиционната склонност на Швеция към сътрудничество с Османската империя на антируска основа, която се изявява и в последващите отношения с Турция.

Пето. Успешно е анализирана и коментирана европейската политика на Стокхолм през първите десетилетия след Втората световна война, когато скандинавската държава е изправена пред алтернативата за включване в предвожданата от Франция т. нар. "малка Европа" или към оглавяваната от Великобритания т. нар. "Голяма Европа". С пълно основание е обърнато внимание на превръщането на Швеция от католическа в протестантска монархия, на закъснялото и бавно проникване у шведите на съзнанието за принадлежност към европейското културно и политическо пространство, на превръщането от 60-те години на американската и британска политическа мисъл в доминиращи в шведското политологично пространство, на възпиращата сила на убеждението за несъвместимост на политиката на неутралитет с европейската интеграция, поради което в крайна сметка Швеция залага на Европейската асоциация за свободна търговия, а не на Европейските общности. Не е убегнало от вниманието на автора и настъпилото през 1973 г. колебание сред шведските управляващи във връзка с присъединяването на Великобритания и Дания към Европейските общности, подтикнало Стокхолм да установи по-близки отношения с Брюксел.

Шесто. Целият анализ на външнополитическата теория и практика на Шведската държава е мотивиран от стремежа към задълбочено научно обяснение на трудното й решение за включване в европейската интеграция. Много правдиво е отбелязано, че това решение е продиктувано не толкова от вътрешно осъзната необходимост, колкото в резултат на външни импулси след приключването на Студената война, когато Европейският Север се оказва далеч от новите геополитически оси, а нахлуващият американски неолиберализъм поема поход срещу социалната държава. Умело са уловени промените и обратите в ритъма на шведското отношение към европейската интеграция: от първоначална еуфория с надеждите за "скандинавизиране" на ЕС и интегриране в него на шведския социален модел през бързо последвалото разочарование в резултат от осъзнаването на факта, че страната се нарежда сред нетните донори на Съюза, а не сред неговите нетни бенефициенти, следвано от нов прилив на еврооптимизъм във връзка с Шведските председателства на Съвета на ЕС, когато шведите са обхванати от гордост, че страната им е в самия център на европейския политически диалог, до установяването в крайна сметка на един трезв политически реализъм, отчитащ липсата на достатъчно влияние в Съюза поради малките си размери и на нежеланието на повечето негови държави да следват шведския социален модел, но съпроводен с успешно намиране на собствен уникален път, съчетаващ новото европейско икономическо развитие с традиционните за страната социални идеи. Направената рекапитулация на шведското членство в ЕС е обективна и балансирана. От времето на световната финансова криза (2008-2009 г.) повечето шведи са се присъединили към ЕС в своето съзнание, тъй като виждат ползите в борбата с престъпността, ограничаването на безработицата, позитивните ефекти върху образоването и науката, значителното разширяване на обхвата на шведската външна политика. Швеция е представена не просто като държава членка на ЕС, стремяща се да отговаря на европейските изисквания и регулатии, а като страна, която е обладана от амбицията да играе съществена роля в европейския интеграционен процес, особено в областта на социалната, екологичната и малцинствената политика, борбата с

тероризма и развитието на връзките с развиващите се страни, която успява да внесе свои теми в европейския интеграционен проект, като опазването на околната среда, по-голяма прозрачност при решенията на европейските институции и ролята си на медиатор между европейските държави. Същевременно се изявяват и негативите. Приобщаването към Общата политика на сигурност и отбрана и произтичащото от него все по-тясно сътрудничество с НАТО компрометират двувековната шведска традиция на независимост и "на практика увлича Швеция в нови противопоставяния и конфликтни отношения с редица народи и общности в света" (с. 371). Но повечето шведи се примиряват със загубата на традиционния неутралитет, а националните им лидери се ориентират към превръщане на Швеция от неутрална държава в "необвързана военно с опция за неутралитет" (с. 319), стремеж "страната да бъде изолирана от пълната многопластова интеграция" (с. 268) и завръщане към своите традиционни приоритети в международните отношения и към собствените си социални идеи.

Седмо. Докторантът е успял да покаже как вътрешната стабилност на Швеция, израстването й като "индустриален гигант на Севера" и високото качество на живота ѝ дават възможност да разгърне и извъневропейски, по-далечни хоризонти на външната си политика: на Запад към Америка, на Юг към Африка и Близкия изток, както и на Изток към Русия и Китай. По такъв начин релефно са откроени глобалните аспекти на шведската външна политика: активното ѝ участие в над 80 международни организации, оказването на помощ за развитие на над 120 страни по света, шведското военно присъствие в различни кътчета на планетата и участието ѝ в десетки мисии в различни континенти под егидата на ООН, ОССЕ, НАТО и ЕС.

Осмо. Наред с чисто гносеологичните приноси, дисертационният труд има и важно научно-приложно значение за университетската преподавателска работа при обучението на студентите по различни специалности, особено по "Скандинавистика", "Нордистика", "Европеистика", "Международни отношения" и "Политология", както и за практическите потребности на Министерството на външните работи, най-вече за генералните дирекции "Европейски въпроси" и "Глобални въпроси".

3. Препоръки: Основната ми препоръка към докторанта е да подготви своя дисертационен труд за публикуване, като отчете направените от членовете на Научното жури бележки. Във връзка с това бих предложил:

Първо. Би могло още по-ясно да бъде подчертана топлата връзка на шведската външна политика с англосаксонската на антируска основа, която ще получи ново значение за ЕС след излизането на Обединеното кралство от него.

Второ. Още по-щателен анализ заслужава подетата по предложение на Швеция Инициатива "Източно партньорство" на Европейския съюз.

Трето. Добре би било да бъдат отстранени някои от забелязвашите се пропуски: активната дейност на Швеция в Съвета на Европа, участието ѝ в Балтийската стратегия на ЕС и в "Групата на приятелите на Турция" в ЕС, а също уникалното шведско изобретение – институцията омбудсман като посредник между модерната правова държава и гражданското общество, получила повсеместно разпространение.

Държа да подчертая, че отправените пожелания не са от естество да засенчат безспорните положителни качества на дисертационния продукт и реализираните в него научни и научно-приложни приноси.

4. Заключение: Обобщавайки впечатленията си от дисертационния труд на докторант Йонева, мога да констатирам, че той е оригинален научен труд по значим научен проблем, който надвишава изискванията за получаване на образователната и научна степен "доктор" и представя своя автор като един вече изграден и обещаващ учен.

Затова с убеденост и без каквите и да било колебания давам своята положителна оценка и ще гласувам положително за присъждане на докторанта Катина Димитрова Йонева на образователната и научна степен "доктор" в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност Нова и най-нова обща история.

25 май 2019 г.

Подпис:

(Проф. д-р Никола Аврейски)